

väckande verldsbyggnaden ej såge hemvist för andra släkten af lefvande väsenden¹⁾).

Denna historiska framställning har förberedt oss till en förnuftig undersökning af vår lära och meddelat oss den undervisning, hvarvid det är nyttigt att ett ögonblick dröja: att alla åldrars framstående män, som studerat naturens arbete, blifvit mäktigt gripna af hennes oerhörda fruktsamhet och fattat galenskapen hos dem som velat begränsa hennes verksamhet till vår lilla enstaka boning. Om vittnesbördens auktoritet och åsigternas samstämmade utgöra grunden för den historiska vissheten, så stöder sig läran, vi försvara, på ett oantastligt förnuftslut, hvarmed man länge åtnöjt sig i fysiken, astronomien och filosofien, och som ännu i dag tjenar till grundval för våra flesta vetenskaper. Men vi äro ej okunniga om att, då det handlar om spekulativa läror, såväl som om vetenskaper grundade på observationer, hvarken åsigternas och vittnesbördens antal eller vikt äro en tillräcklig garanti för dessa lärors sanning, och att man i vidsträckt mån måste begagna förnuftets granskningsrätt och ej gifva vika för annat än bevis eller åtminstone för en filosofisk visshet. Derföre skola vi nöja oss med följande slutsats för alla de fakta som förut blifvit framställda: *Naturens studium alstrar och befäster inom menniskoanden idéen om tillvaron af flera världar.*

Huyghens yttrade för ett hundra femtio år sedan: "Menniskor, hvilka aldrig haft någon kännedom om

¹⁾ Sir John Herschel, *Treatise on Astronomy* ch. XIII, § 592. — »I ett ämne af denna art» — skriver den ryktbare astronomen till oss, med anledning af detta arbetes första upplaga — »i ett ämne af denna art, bör hvar och en taga intryck af de särskilda slutledningar han kan blifva ledd till att draga från frågans sannolikheter *à priori*, och derpå grunda sin åsigt. För min del — ehuru jag ej tror att månen är bebodd — känner jag mig starkt dragen till den sidan ni försvarar i att tro det planeterna, el'er åtminstone några bland dem, äro bebodda».